

capacitat mitjana de 650 cm<sup>3</sup>, molt per sota de la dels *erectus* i força semblant a la dels *habilis*. Cronològicament, aquestes restes de Dmanisi són d'un període anterior a l'extinció de l'*habilis* i posterior a l'aparició de l'*ergaster*. La combinació entre datació, localització geogràfica i capacitat cranial és la que porta Lordkipanidze a suggerir la possibilitat que o bé ens trobem davant d'una nova espècie, batejada provisionalment com *Homo georgicus*, o bé es tracta de predecessors de l'*Homo erectus* que, contràriament al que es pensava, havien abandonat l'Àfrica molt abans, fa més d'1 milió d'anys, i amb un cervell de dimensions força més petites del que es pensava.

Lordkipanidze afirma que s'han trobat moltes similituds entre els homínids de Dmanisi i els 'erectus' de l'Àsia

Lordkipanidze afirma que han trobat moltes similituds entre els misteriosos homínids de Dmanisi i els *erectus* de l'Àsia que podrien fer pensar que són els seus descendents. Si això és cert, l'*Homo erectus* no hauria sortit de l'Àfrica sinó que potser és originari d'algun altre indret i hi tornà després, de la mateixa manera que va marxar cap a Java o la Xina. O potser els *georgicus* tornaren a l'Àfrica, on, posteriorment, sorgiria l'*erectus*. I una altra incògnita: com encaixa això amb l'*Homo ergaster*? És l'*erectus* realment descendent seu, com es pensava? Si és així, quina relació tenen els homínids trobats a Geòrgia amb l'*ergaster*? "Els descobriments de Dmanisi són una peça més que haurem d'encaixar per aconseguir la veritable història", conclouia Wagensberg, director de CosmoCaixa.

Encara és, doncs, prematur saber d'on provenen i com evolucionaren els homínids trobats a Geòrgia.

**Gaspar Pericay**

## El delta del Llobregat, una reserva per a les orquídiess

Amb la troballa d'una nova espècie al delta del Llobregat, la 'Barlia robertiana', ja són vint-i-una les orquídiess que habiten en aquest ecosistema. Un projecte mira de protegir-les.

Tot i que el nom de les orquídiess deriva d'*orchis* ("testicle"), per la forma del seus tubercles, aquestes plantes són força més conegudes per les seves flors espectaculars. Juntament amb les gramínies, la família de les orquidàcies és la més evolucionada, i ha assolit uns nivells de perfecció únics pel que fa a les seves estructures i funcions, entre les quals destaca un sofisticadíssim aparell reproductor. Se n'han descrit aproximadament 25.000 arreu del món, i, tot i que als tròpics hi ha una diversitat excepcional, als Països Catalans es troben vuitanta espècies distribuïdes en diferents gèneres, com ara *Ophrys*, *Orchis*, *Serapias*, *Limodorum*, *Aceras*, *Dactylorhiza*, *Epipactis*, *Cephalanthera*, etc.

A casa nostra, el delta del Llobregat és un excel·lent territori per contemplar la bellesa d'aquestes plantes en el seu hàbitat natural. Fins ara, vint eren les espècies d'orquídiess trobades en aquest delta.

El passat 24 de març, però, un fotògraf naturalista va localitzar-hi per primer cop, a la pineda de Can Camins, un peu florit de l'orquídia gegant o *Barlia robertiana* -*Barlia* en honor al micòleg francès J. B. Barlia, i *robertiana*, al botànic francès Robert, ambdós del segle XIX-. "Al costat d'aquest peu florit, hi havia una fulla, que probablement és un segon peu d'aquesta espècie", explica Enric de Roa, tècnic del Departament de Medi Ambient de l'Ajuntament del Prat de Llobregat, remarcant que "aquesta orquídia no és una espècie nova a Catalunya ja que es distribueix

entre el Llobregat i les Alberes, sobretot a l'Empordà i les Gavarres i, més aïlladament, en alguns llocs interiors al sud del Llobregat (Bages, Anoia, Conca de Barberà i Ribera d'Ebre), però sí al delta del Llobregat".

Tot i que *Barlia robertiana* és una orquídia fàcil d'identificar, pot ser difícil de localitzar, ja que no floreix tots els anys, i a les zones on creix no hi és de manera abundant. No obstant això, la proximitat del delta del Llobregat a nuclis urbans fa que tingui molta aflluència, sobretot els caps de setmana. "Molts botànics, ornitòlegs i aficionats a la natura visiten la zona, així doncs, hi ha molts ulls que miren."

A més, segons l'expert, "recentment s'havia realitzat un estudi de dos anys, amb l'objectiu de catalogar totes les espècies d'orquídiess i establir-ne la distribució a la zona. Alguns botànics organitzaven sortides mensuals per buscar l'espècie en concret que floria en aquell mes. Les orquídiess viuen sota terra i només fan fulles i flors en època de reproducció. Així doncs, per veure-les has de sortir al camp en el moment adequat". Per exemple, l'abellerà fosca (*Ophrys fusca*), que és una de les orquídiess més comunes a la regió mediterrània, floreix molt aviat, entre els mesos de febrer i abril. Per contra, l'orquídia de tardor (*Spiranthes spiralis*), de flors petites i de color groguenc, és una de les poques que ho fan entre els mesos de setembre i octubre.

La *Barlia robertiana* és una de les orquídiess més grans que es troben a Catalunya. Fa de 18 a 30 cm d'alçada,

tot i que pot ser més gran. Les fulles són amples, lanceolades, de quasi 15 cm de longitud, carneses i de color verd brillant. Aquesta espècie desenvolupa una tija robusta que té una inflorescència (disposició, característica per a cada espècie, de les flors a la tija) formada per flors (de 24 a 45) de color púrpura o rosat. El període de floració és entre gener i abril però és més comuna en els mesos de febrer i març.

Tot i que el delta del Llobregat és una superfície petita en un territori maltractat (ampliació del port, l'aeroport, el desviament del riu, etc.), la biodiversitat d'aus i d'orquídies que hi viuen és altíssima. A més, algunes d'aquestes espècies de plantes són particularment importants, com el gall perviflor (*Serapia esparviflora*), que, tot i ser una espècie mediterrània, a Catalunya només s'ha trobat en aquest delta, o l'abellera catalana (*Ophrys bertolonii subsp. Benacensis*), endèmica de Catalunya i del sud de França. "És un ecosistema de gran valor ecològic, per la qual cosa cal conservar intacte el que en queda", diu el tècnic de Medi Ambient.

**Recuperació d'orquídies.** Des de fa temps es duen a terme projectes de conservació de les orquídies del delta del Llobregat. El Departament de Medi Ambient de l'Ajuntament del Prat de Llobregat va encarregar-se de trasplantar a viviers diversos representants de totes les espècies abans que s'iniciessin les obres de la tercera pista de l'aeroport del Prat. A més, el Departament de Biologia Vegetal de la Unitat de Botànica de la Universitat de Barcelona també col·labora en un altre projecte, dirigit pel doctor Enric Garcia, expert en fongs, per preservar-les.

Les granes de les orquídies són tan petites que no tenen teixits nutricionals, de manera que la germinació només pot prosperar si s'estableix una simbiosi amb fongs (micorizes), els quals aportaran l'aliment necessari per a la planta jove. "Aquesta simbiosi complica molt el procés de replantació o de disseminació", indica Enric de Roa. El projecte amb la Universitat de Barcelona exigeix l'aïllament dels fongs micorízics de les arrels de represen-



Esquerra, *Barila robertiana* o orquídia gegant, la nova espècie que s'ha trobat al delta del Llobregat. Al centre, *Orchis longibracteata* i a l'esquerra, abellera (*Ophrys sp.*)

tants de les diferents espècies d'orquídies, la multiplicació d'aquests, i l'aplicació d'un procés per preparar-los per a la crioconservació per immersió en nitrogen líquid.

Paral·lelament, també es recullen mostres de llavors de les diferents espècies d'orquídies, s'assequen i es crioconserven. L'objectiu és aconse-

guir finalment un càpsula amb la llavor i el fong, per poder crear noves poblacions d'orquídies que germinin bé des d'un bon començament, i poder assegurar, així, la supervivència d'aquestes plantes tan espectaculars i delicades.

Roser Gasol



## Gremi d'Editors del País Valencià

La defensa i el conreu de la cultura i la llengua pròpia del País, llengua que ens és comuna amb d'altres països germans de l'antiga confederació catalano/aragonesa, i que és coneguda internacionalment i a l'àmbit universitari com a català —cap problema— encara que nosaltres al nostre País Valencià ens agrada anomenar-la valencià.

Apartat L del Títol Segon: *Objecte, fins i durada*  
Estatuts del Gremi d'Editors del País Valencià

El Gremi d'Editors del País Valencià  
amb la Fira del Llibre de València

Jardins de Viviers del 28 d'abril al 8 de maig